

Népdalok kölcsönhatása: metaforizáció a magyar és a szlovák népköltészetben

Bár a magyar népköltészet hatása a szlovák népi lírára Kodály és Bartók gyűjtései óta ismert, kutatásuk eddig elsősorban a zenei formák kölcsönzésének változataira irányult. A szövegek összehasonlító vizsgálatának formai megközelítése mellett új szempont lehet különböző szövegalkotási, konstruálási műveletek feltárása a két korpuszban. Amennyiben ugyanis a népdalok jelentésképzési struktúrái hasonlóságot mutatnak, az jóval túlmutat a szövegek kölcsönzés hatókörén: két különböző jellegű népi konceptualizáció világának hasonulását, közeledését jelzi. Az előadás célja olyan szerkezeti és műveleti jellemzők bemutatása, amelyek a szlovák és a magyar népdalokban egyaránt jellemzők, elsősorban a természeti metaforikus jelentésképzés kérdésre összpontosítva.

A funkcionális kognitív nyelvészet szerint „a világról alkotott tudásunk legjavát tapasztalataink útján nyerjük, amely tapasztalat mindig kulturálisan és történetileg meghatározott” (Kövecses–Benczes 2010: 21). Eszerint a nyelv a világ olyan specifikus leképező módja, amely az adott nyelvközösség és kultúra kölcsönhatásában formálódik és hagyományozódik, amelyben a közösség saját egyetemes és kulturspecifikus tapasztalatait a sematizáció és a kategorizáció műveletével összegzi (Tolcsvai Nagy 2005: 169). A nyelv tehát az adott közösség implicit elmélete a világról, *nyelvi világmodellje* (Szilágyi N. 1996: 8). Ennek megfelelően a folklórszövegek a paraszti közösség konceptualizációjának leképezései, így a népdal is.

A magyar népdal kognitív megközelítésű vizsgálata (Baranyiné 2011, 2013, Szelid 2007) nemcsak a természeti metaforizáció mint szövegtipológiai jellemző összefüggésrendszerére, hanem a jelenetek konstruálásában részt vevő kognitív műveletek: a perspektíva, a térdeixis vagy a referenciapont-szerkezetek metaforikus szerepére is rávilágít. Az előadás alapját képező vizsgálat a Bartók jegyzeteit bemutató szlovák népdalkorpuszt (Käfer–Sztakovics 2011) elemzi Ortutay–Katona (1975) népdalgyűjteménye és Ág Tibor felvidéki szöveggyűjteményei (1997, 2006) összevetésével. Az elemzett szlovák népdalokban a természeti tárgyak kisebb változatossággal és metaforikus potenciállal jelennek meg, de bizonyos értelmezési esetek párhuzamot mutatnak a magyar népdalok metaforikájával. Így a vízhez kapcsolódó LÓITATÁS SZERELMI AKTUS, a VÍZFOLYÁS ELMÚLÁS, a FOLYÓ ELVÁLASZTÓ, vagy a FELHŐ BALSEJTELEM, az ÖSVÉNY UDVARLÁS metaforák. Másfelől gyakori az aktuális percepciót felidéző, a beszélőtől eltávolító távolra mutató térdeixis alkalmazása, amely a fizikai tér horizontális vagy vertikális irányú megosztásával különböző mentális tereket képez a szövegvilágban.

A kognitív megközelítésű szövegvizsgálat a magyar népdal és több más, vele kölcsönhatásba került népköltészet, mint a szlovák, a török, a román, vagy a horvát folkór közötti kapcsolat sajátos szempontú feltárását teszi lehetővé. A konstruálási műveletek hasonlósága az egyes népekre jellemző konceptualizáció közötti összefüggésekre irányíthatja a figyelmet, amely a folkóralkotások kölcsönhatásának eredményeképpen formálódik.

Baranyiné Kóczy Judit PhD
baranyikoczy@gmail.com

Irodalom:

- Ág Tibor–Barsi Ernő–Koncsol László 1997. *Kemény a föld a patonyi határba*.
Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- Ág Tibor–L. Jóba Ferenc 2006. *Az árgyélus kismadár. Martos falu népzenei hagyománya*.
Dunaszerdahely: Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmány.
- Baranyiné Kóczy Judit 2011. Az *erdő* konceptualizációja a magyar népdalokban. *Magyar Nyelv*: 318–325, 398–406.
- Baranyiné Kóczy Judit 2013. *A magyar népdal térszemantikai megközelítése*. Doktori értekezés.
- Käfer István–Sztakovics Erika (szerk.) 2011. *Szlovák népdalok. Bartók Béla Tót népdalok című gyűjteményének „piszkozata” I*. Szeged: Gerhardus Kiadó.
- Kövecses Zoltán–Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. Lira és folklór. Kognitív nyelvészeti megközelítés. In: Szemerényi Á. (szerk.): *Folklór és irodalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 265–276.
- Szelid Veronika 2007. *Szerelem és erkölcs a moldvai déli csángó nyelvhasználatban. Kognitív szemantikai elemzés*. Doktori disszertáció.
- Szilágyi N. Sándor 1996. *Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára*. Kolozsvár: Erdélyi Tankönyvtanács.